

Amaliy mashg'ulot. Browser dasturlari va ularning imkoniyatlari.

Web browser - inglizcha so'z bo'lib, "webni ko'zdan kechiruvchi", "webni ko'rib chiquvchi" ma'nolarini beradi. Web browser web-sahifani (butunjahon to'rida joylashgan sahifa) siz uchun qulay ko'rinishda chop etadi — ma'lum qoidalar bo'yicha rasmlarni, matnlarni (ularning ko'rinishi, rangi, kattaligi va h.k.), ovoz yoki video ma'lumotlarini, turli animatsiyalarni mos ravishda joylashtirib chiqadi. Bundan tashqari, sahifadagi siz kiritgan ma'lumotlarni kerak joyga jo'natish, boshqa sahifaga o'tish, JavaScript kodlarini ishlatish kabi vazifalarni ham bajaradi (1-rasm).

1-rasm.

Web browserlarning qisqacha tarixi. Birinchi eng keng tarqalgan browser Mosaic bo'lgan. Undan so'ng Netscape Navigator browseri yetakchilik qildi. 1995-yili Microsoft kompaniyasi Windows 95 tarkibida Internet Explorer browserini chiqarish orqali Netscape Navigatorning yetakchiligiga katta xavf sola boshladi va bir necha yillardan so'ng Netscape Navigator browseri deyarli foydalanishdan chiqib ketdi. Internet Explorer esa 95% ulush bilan dunyoning eng keng tarqalgan browseriga aylandi. Netscape Navigator kodini ommaga havola qilingandan so'ng, u asosida Mozilla va Mozilla Firefox browserlari yaratildi. Hozirda foydalanuvchilar uchun juda ko'p alternativ browserlar mavjud.

Browserlardan foydalanish jarayonida sodir bo'ladigan xatoliklar va ularning sabablari:

Web browser o'z ishini muvaffaqiyatli bajarishi uchun turli qurilmalar, dasturiy vositalar va ma'lumotlardan foydalanadi. Ulardan birortasida muammo paydo bo'lsa, web browser o'z vazifasini bajara olmaydi va paydo bo'lgan xatolik haqida sizni ogoh etadi. Bu xabarlarni to'g'ri talqin qilish paydo bo'lgan muammoni hal qilishda muhim ahamiyatga ega. Quyida ko'p uchraydigan xatolar haqidagi xabarlar bilan tanishib chiqamiz.

1. 503 Service is unaviable – Xizmatni chiqarishga behuda urinish. Bu xatoga juda ko'p sabablar olib kelishi mumkin. Lekin ularning bari web browser web serverga ulana olmaganligini bildiradi.

2. Access Forbidden – Kirish taqiqlangan. Bir vaqtda foydalanuvchilar soniga ba'zi saytlarda chegara qo'yilgan bo'ladi. Foydalanuvchilar soni ko'payib ketganda, ulardan ba'zilariga kirish vaqtinchataqiqlanganligi haqida xabar yuboriladi. Bunday xabar kelganda, saytga kirishga qayta-qayta urinishga to'g'ri keladi.

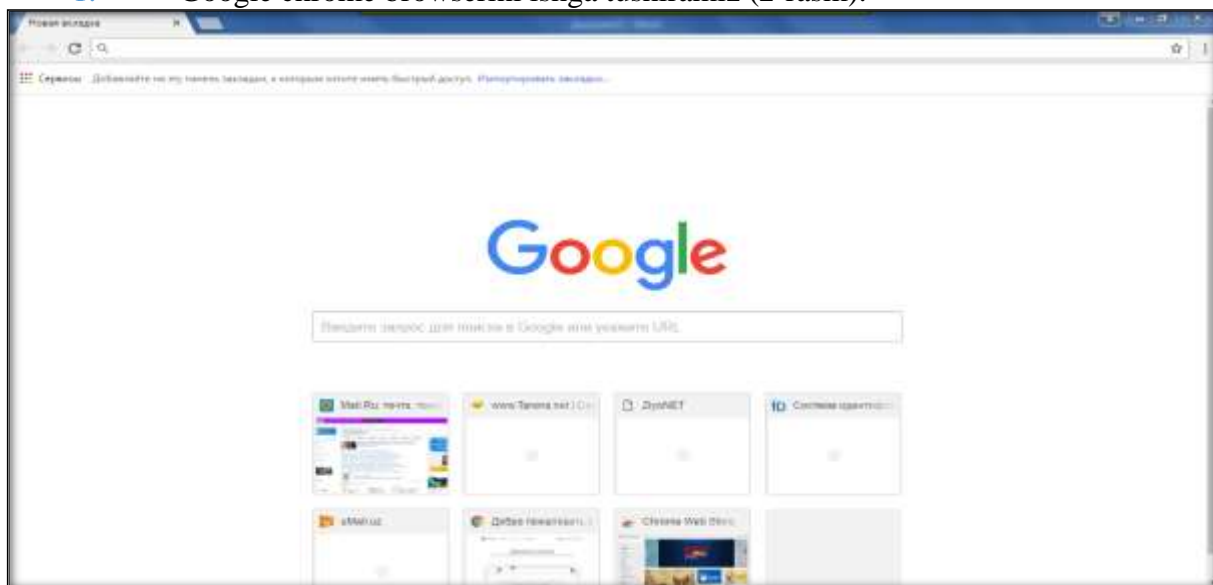
3. 401 Unauthorised or 403 forbidden (401 vakolat berilmagan yoki 403 taqiqlangan). Ba'zi saytlar faqat qayd qilingan foydalanuvchilarga xizmat ko'rsatadi. qayd qilinmagan foydalanuvchilar esa bu haqida ogohlantiriladi. Bunday saytlar xizmatidan foydalanish uchun foydalanuvchi unda odatda bepul bo'lgan qayd qilish jarayonidan o'tishi kerak.

4. 404 Not Found – topilmadi. Bu xabar web sayt bilan aloqa o'rnatilganligini, lekin unda siz so'ragan sahifa yo'qligini bildiradi.

5. Server Does Not Have a DNS Entry – Server nomi soha nomlari tizimida mavjud emas. Internetda mavjud barcha serverlar o'z nomlariga ega va bu nomlar DNS serverlarida saqlanadi. Biror serverga kirishdan oldin DNSga murojat qilib, undan server manzili olinadi. Yuqoridagi xabar, odatda, web sayt nomi noto'g'ri yozilganda yoki bu web sayt o'z faoliyatini to'xtatganda, paydo bo'ladi.

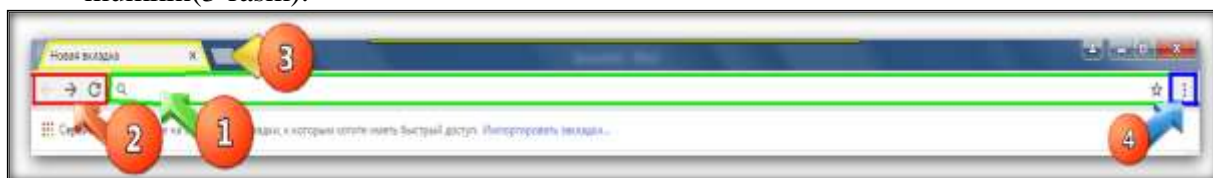
Google chrome browserining ba'zi imkoniyatlarini ko'rib chiqamiz:

1. Google chrome browserini ishga tushiramiz (2-rasm).

2-rasm.

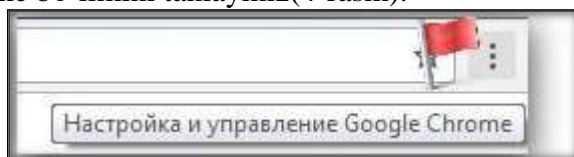
2. Browser ishga tushishi bilan hosil bo'lgan oynada quyidagilarni ko'rishimiz mumkin(3-rasm).

3-rasm.

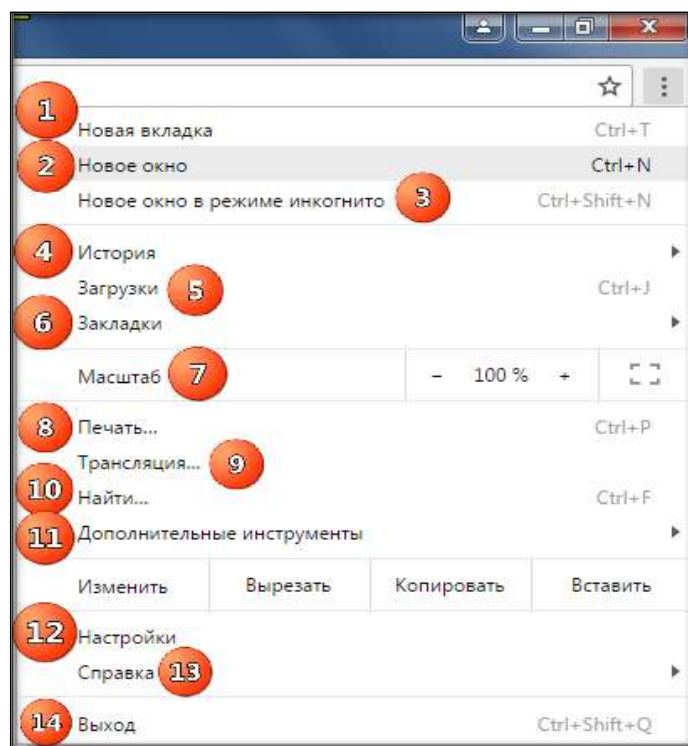
- A. Manzillar satri (qidirilayotgan obektning);
B. ← 1 ta oldingi sahifaga qaytish, → 1 ta keyingi sahifaga o'tish, sahifani yangilash;
C. Jamlanmalar (вкладка) satri, yangi to'plam yaratish;
D. Google chrome sozlanmalari va boshqarmasi ;

3. Настройка и управление google chrome bo'limi orqali browserning ko'plab imkoniyatlarini sozlash mumkin, ularning ba'zilari bilan tanishib chiqamiz. Настройка и управление google chrome bo'limini tanlaymiz(4-rasm).

4-rasm.

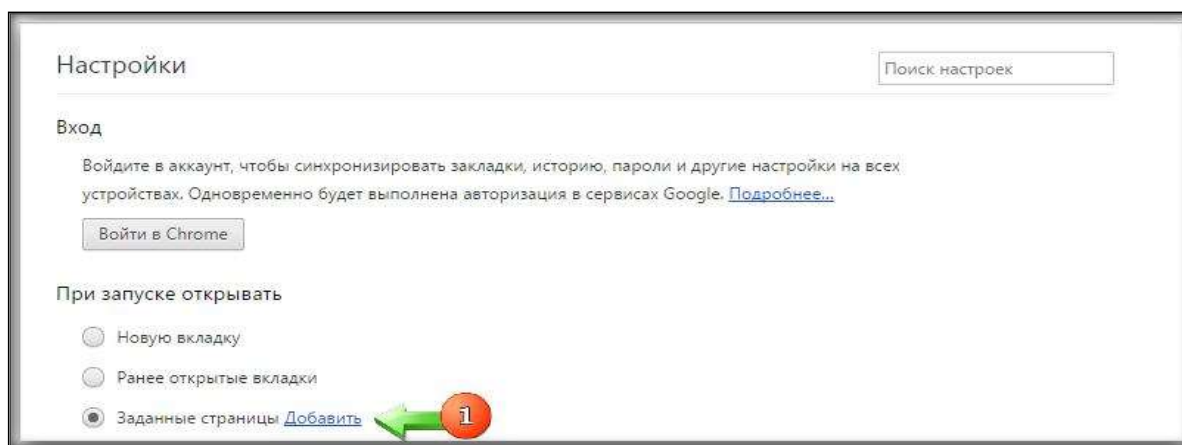
4. Hosil bo'lgan oyna bo'limlari bilan tanishning (5-rasm).

1. Yangi jamlanma (to'plam) yaratish;
2. Yangi oyna hosil qilish;
3. Boshqa tartibdagi (qora fonli) oyna hosil qilish;
4. Browserda ko'rilgan web-sahifalar tarixi;
5. Yuklab olinganlar (fayllar);
6. Saqlanganlar (Ko'p murojaat qilinadigan sahifalar manzili);
7. Oyna o'lchami;
8. Chop etish;
9. Uzatish (o'tkazish);
10. Qidirish (joriy sahifadan);
11. Qo'shimcha uskunalar;
12. Sozlanmalar;
13. Browser haqida ma'lumot;
14. Browserdan chiqish.

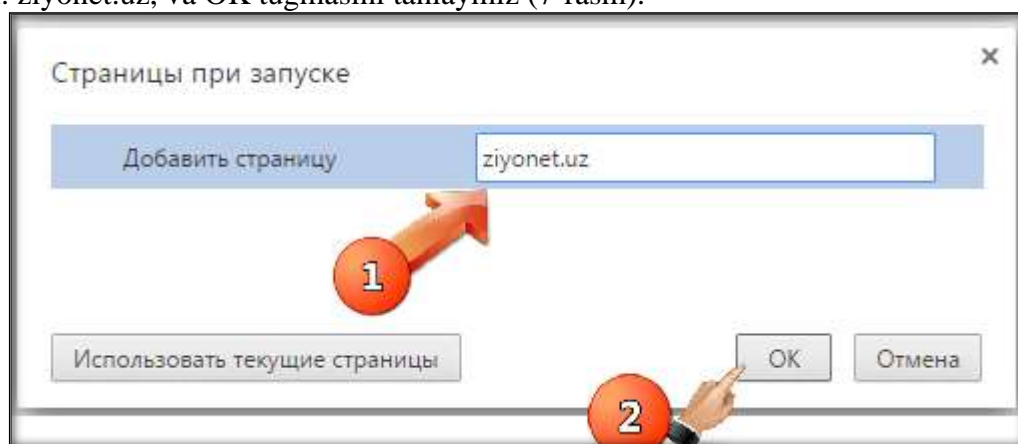
5. Barcha browserlarda browser ishga tushishi bilan biror bir saytga murojaat qilishini va biror bir saytdan foydalanishni cheklab qo'yish mumkin.

1. Google chrome browseri ishga tushishi bilan biror bir saytga murojaat qilish: Настройка → При запуске открывать → заданные страницы → добавить buyruqlarini bajaramiz(6-rasm).

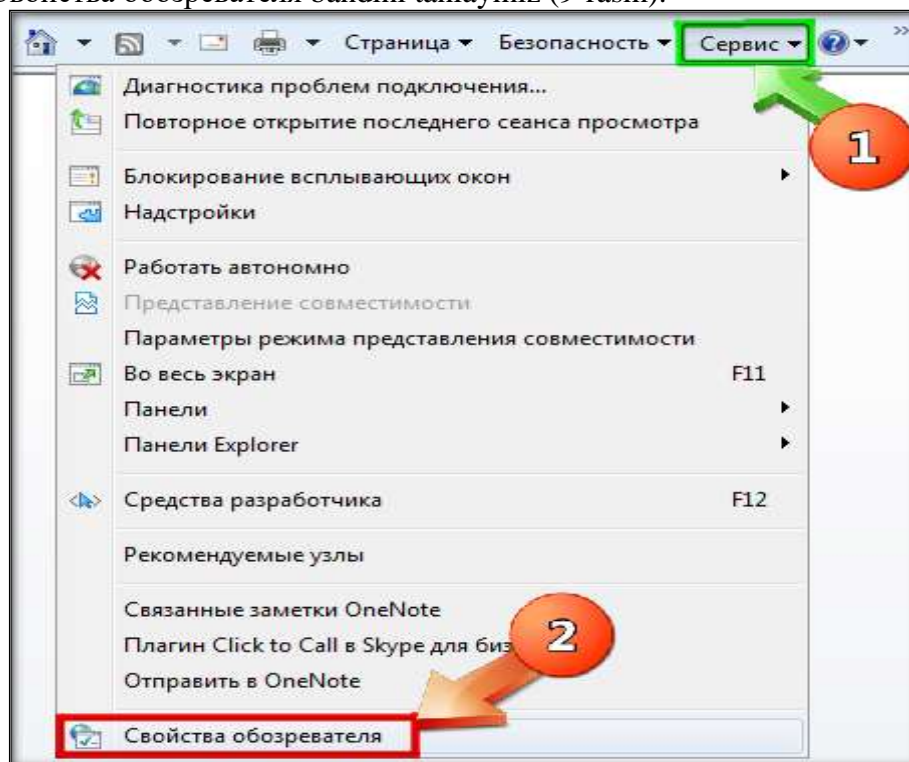
6-rasm.

2. Hosil bo'lgan oynaning добавить страницу bandiga sayt manzilini kiritamiz, masalan: ziyonet.uz, va OK tugmasini tanlaymiz (7-rasm).

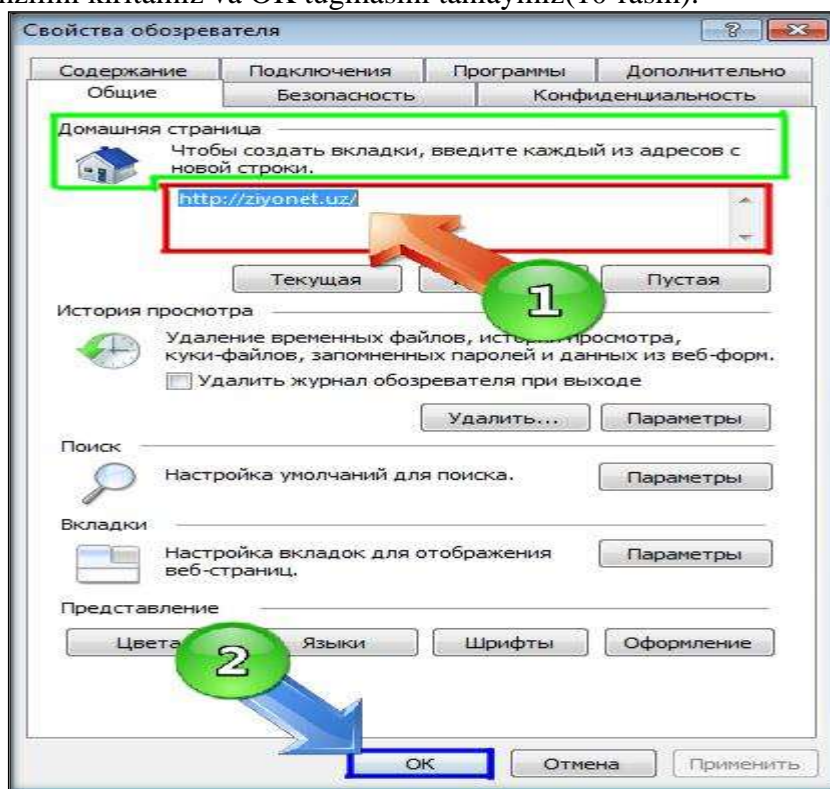
7-rasm.

1. Internet Explorer browserini ishga tushishi bilan biror bir saytga murojaat qilish: Сервис → Свойства обозревателя bandini tanlaymiz (9-rasm).

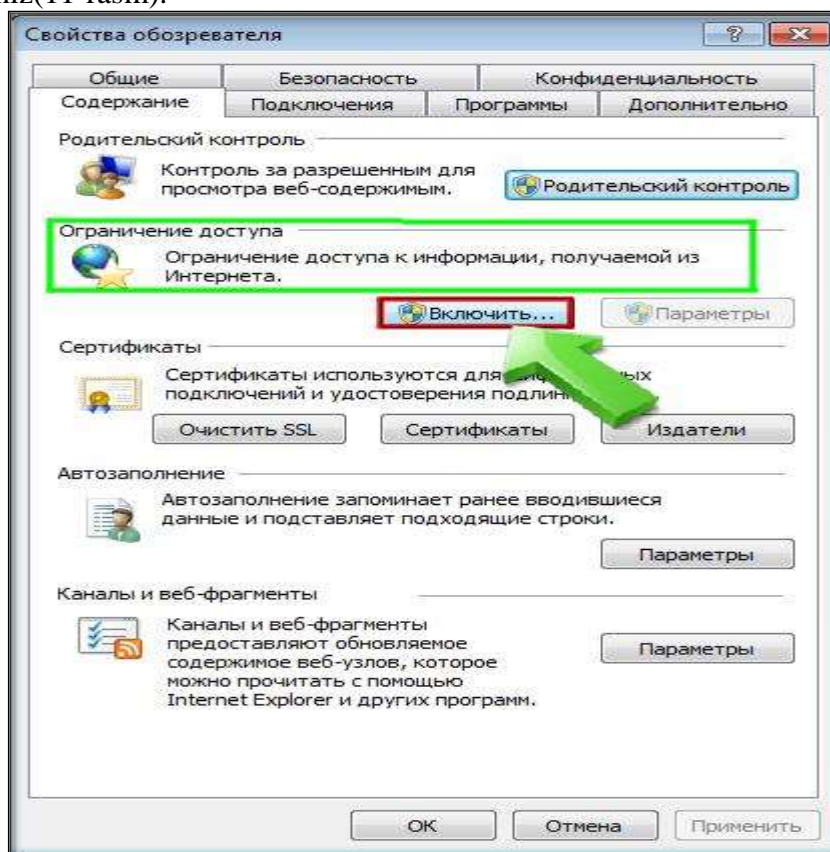
9-rasm.

2. Hosil bo'lgan oynadan Домашняя страница bo'limining manzillar qatoriga kerakli sayt manzilini kiritamiz va OK tugmasini tanlaymiz(10-rasm).

10-rasm.

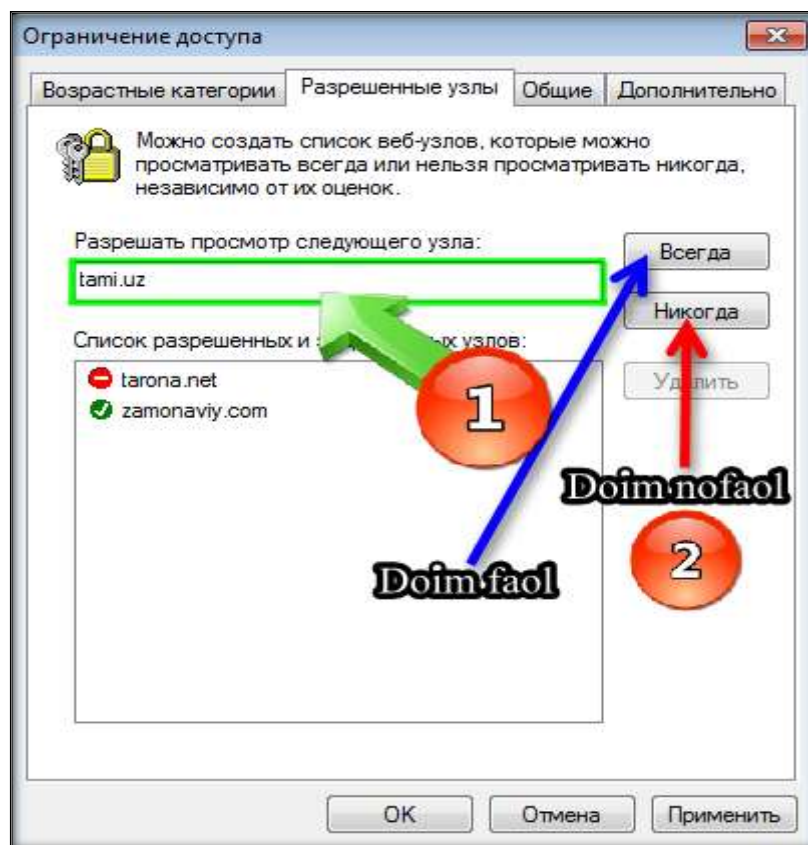
1. Enternet Explorer browseri orqali biror bir **saytdan foydalanishni cheklab qo'yish**: Сервис → Свойства обозревателя → Содержание → Ограничение доступа → Включить bandini tanlaymiz(11-rasm).

11-rasm.

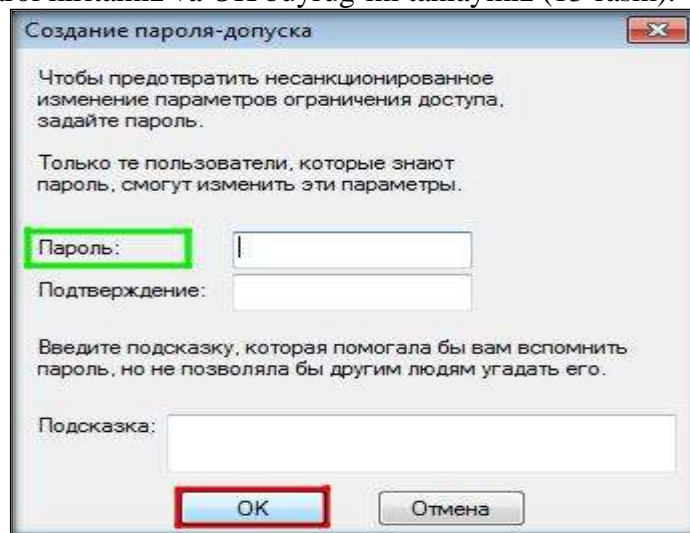

2. Hosil bo'lgan oynadan Разрешенные узлы → Разрешать просмотр следующего узла bo'limiga taqiqlanadigan sayt manzilini kiritamiz va Никогда → ОК bandini tanlaymiz (12-rasm).

12-rasm.

3. Hosil bo'lgan oynaning Парол и Подтверждение bandiga saytga kirishni himoyalash uchun parol kiritamiz va ОК buyrug'ini tanlaymiz (13-rasm).

13-rasm.

Savol va topshiriqlar:

1. Browser vazifasi nimalardan iborat?
2. Browser dasturlarini qanday xillarini bilasiz?
3. Browser dasturlarining imkoniyatlarini ayting.
4. Kompyuteringizda mavjud browseringiz sozlanmalarini bajaring.